

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Силвия Минева

за дисертационен труд на доц. д-р Емилия Васил Маринова на тема:

„ОБЕКТИВНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОРАЛА И СЪВРЕМЕННАТА ЕТИКА”,

Представен за присъждане на научната степен „доктор на науките“

в професионално направление 2.3. Философия

Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата.

По форма и съдържание предоставените от доц. Е. Маринова документи отговарят на изискванията на Закона за академичните звания и степени и на Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в БАН. От тях става ясно, че като кандидат за придобиването на научната степен „доктор на науките” доц. Маринова покрива минималните изисквания съгласно тези нормативи. Документите свидетелстват още, че тя е дългогодишен и опитен изследовател в областта на етиката с трайни, постоянно поддържани и развивани изследователски интереси, ориентирани предимно към интердисциплинарните полета и погранични области на етиката като психология на морала, аксиология, морално развитие и социална психология. Тези изследователски интереси на доц. Маринова са намерили конкретен и отчетлив израз в нейната академична активност като автор, рецензент, редактор и съставител на внушителен брой научни публикации, член на редакционните екипи на две специализирани научни издания – „Философски алтернативи”(2005-2012) и „Етически изследвания”, на което става инициатор и главен редактор през 2016 г., член на много научни журита за присъждане на научни степени и звания, ръководител на успешно защитил докторант, участник във 22 научни форума и 10 научни проекта - 8 национални, на които е ръководител, и два в сътрудничество с чуждестранни институции.

Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература.

Според предоставения списък с публикациите на доц. Маринова по темата на дисертацията са публикувани общо 11 текста, от които една монография, две студии и осем статии. Освен тях в автобиографичната справка са описани още пет монографии, 16 студии, една от които на английски език, и респектиращо голям брой статии –81, част от които представят текстове на доклади от участието ѝ в традиционни и авторитетни научни форуми като Националната конференция по етика, а други са публикувани в

специализирани научни издания за философия като сп. Философски алтернативи и сп. Философски форум.

В предоставения списък за минимално изисквани точки по групи показатели за различните научни степени и академични длъжности, по показателя за цитирания на публикации на доц. Маринова са описани общо 20 цитирания от други автори. Повечето от тях са в монографии в колективни томове с научно рецензиране, а останалите - в нереферирани списания с научно рецензиране. Тези данни, както и публикуваните рецензии за трудовете на доц. Маринова и цитиранията ѝ като съставител на голям брой сборници с текстове на доклади от конференции и научни студии, сочат, че тя удовлетворява изискванията по този показател и има значим принос за поддържането и развитието на академичната традиция не само като научна и изследователска парадигма, но и като една книжовна и просвещенска традиция.

Критични бележки по представения дисертационен труд, включително и по литературната осведоменост на кандидата.

Като тема, цитирани източници и публикации по темата на изследването, дисертационният текст на доц. Маринова отговаря на изискванията за публична защита на този вид дисертационен труд.

Основният текст на дисертацията е с обем 227 стр., а заедно с бележките към съдържанието и списъка на цитираните източници – 257 стр. Като брой заглавия списъкът включва общо 301 заглавия, от които 210 са на кирилица (български и руски език) и 55 – на латиница. Списъкът свидетелства за много добрата литературна осведоменост на доц. Маринова относно водещите автори и направления в областта.

Към дисертацията е приложен автореферат от 31 стр., който макар и пестелив по обем, включва необходимата основна информация - кратко резюме на изследваната проблематика, нейната актуалност и приложимост на изследваните методи в съвременен контекст, синтезирано описание на изследването по глави и списъци с приносите и публикациите на авторката по дисертационната тема.

Основното съдържание на дисертацията е структурирано в увод, четири глави и заключение. Уводната част включва резюмирано представяне на дисертационния труд според неговата актуалност и значимост, пояснения за формулировката на темата и описания на предмета, хипотезата, целта, задачите, методите и информационните източници на изследването. От направените уточнения става ясно, че дисертационната тема е не само малко дискутирана, но и трудна за изследване поради интердисциплинарния ѝ характер и ограниченията, произтичащи от него. Такова

ограничение е неизбежната едностранчивост, до която води фокусирането върху един аспект на изследвания предмет за сметка на други - в случая, на определените като обективни изследвания на психологията на морала за сметка на детайлното, систематично представяне на водещите в областта теории, направления и автори. Тези ограничения, според доц. Маринова, произтичат от спецификата на темата, формулирана в резултат на опита за етически прочит на означеното от нея с определението „обективно изследване“. Неговата целесъобразност е обяснена, от една страна, с комплексния характер на обсъжданите в дисертацията методи, използвани главно от психолози и социолози за изучаване на морала. От друга страна, позовавайки се на проф. М. Драганов, доц. Маринова вижда в предложеното определение възможност за преодоляване на противопоставянето на понятията „експеримент“ и „етично“ като несъвместими. В същия контекст са формулирани изследователският проблем и хипотезата на дисертацията, а именно – изследване, респ. приемане или отхвърляне на т.нар. обективни методи за изучаване на морала като аспект и допълнение на съвременното етическо познание, въз основа на допускането, че тези методи имат своето място и значение за етиката, особено приложната етика и етиката на развитието, както и за моделирането на различни социални политики и възпитателни практики.

За целите на изследването си доц. Маринова е използвала предимно историческата ретроспекция и вторичния анализ на изследователски резултати. Всяка от четирите глави на дисертацията е обвързана с решаването на една или повече от изброените в увода четири изследователски задачи. (с.13)

В Първа глава спецификата на обективното изследване на морала е представена в историческата перспектива, която предполага разказът за обособяването на психологията на морала като нова, междудисциплинарна област, формирана в отговор на определени, социално мотивирани очаквания и надежди, свързани със стремежа към етическа универсалност и постигане на повече предвидимост на моралния субект с помощта на различни методи - научни експерименти, статистически и количествени методи, лабораторни изследвания, клинична беседа и др. В тази перспектива като ключов за развитието на новата област са изброени дебатът около същността на „моралния характер“, започнал в началото на 20 в., появата на кроскултурния анализ и на комплексното изследване, ориентирано към граничните области на психологията и социологията и провокираните от изследването на тези области нови методи и теоретични търсения като структурния и социалния когнитивизъм и концепциите за моралното развитие на Ж. Пиаже и Л. Колберг. Методологическите и концептуални

измерения на новата познавателна област доц. Маринова коментира в контекста на въпроса за нейните научни компетенции, илюстрирани от най-известните обективни изследвания на морала - Игра със стъклени топчета, Историите на Ж. Пиаже, Моралните дилеми на Л. Колберг и различни видове естествени и лабораторни експерименти. Важният извод, достигнат в тази глава, се отнася до приложимостта на т.нар. обективни изследвания на морала и тяхната нееднозначност като успешни дотолкова, доколкото осигуряват психологическа експертна оценка на изследваните морални явления, но също така и проблематични поради невъзможността само с формално-психологически средства да се отиде отвъд психологическото поле и само с тяхна помощ да се разрешават етически проблеми.

Във Втора глава на дисертацията на преден план е поставен анализът на изследователските рискове, съпътстващи обсъжданите методи за изследване на морала. Според доц. Маринова тези рискове представляват предизвикателство за професионализма и етичността на изследователите заради възможността за психологически и социални въздействия, която предполагат изследвания от такъв вид. Във връзка с тези предизвикателства се набляга на етическите изисквания, на които трябва да отговаря всяко изследване, независимо от различните интереси и подбуди, които могат да го мотивират.

Като най-важни и основни изисквания за етичността при провеждането на изследванията авторката посочва принципа на предпазливостта в двата му аспекта - на добродейание и въздържане от причиняване на вреда, информираното съгласие и мониторинга. Стриктното спазване на тези принципи е изтъкнато като особено важно за успешността и ефективността на изследвания на хора от уязвими групи, в частност на деца, при които изследователският успех зависи не само от изпълнението на формални изисквания като съгласие на попечителите, но и от личните качества и умения на изследвателя да общува с деца. За целта доц. Маринова препоръчва използването на щадящи методи и илюстрира предимствата и недостатъците на отделни методи, позовавайки се на възможностите на един от тях - фокусираното интервю, да бъде средство не само за изследване, но и за стимулиране на моралното мислене у децата през различните етапи на предучилищната възраст (с.69 и сл.). Възможността на метода за трансформиране на констативния експеримент във формиращ авторката анализира като възможност за трансформиране на целите и задачите на прилагашите го от чисто научни и познавателни в педагогически, което на свой ред води до повишаване на отговорността на изследвателя за правилното формулиране на тези цели и задачи. В надценяването на

педагогическите цели на изследователския процес доц. Маринова вижда една от най-сериозните опасности за нанасяне на емоционални, ценностни и др. щети на обследваното лице, когато то е обект на педагогическо въздействие. Важният извод, който се прави на тази база е, че: “Както когато се предотвратява и се отстранява злото, действията позитивната повеля да се твори добро и да се умножава неговата власт, така и добродейанието трябва да се реализира с оглед рисковете от вреда“ (с.78).

Други изследователски проблеми, коментирани в същата глава, са използването на моралните дилеми като инструмент в изследователския и педагогическия процес, особено в специализираното етическо обучение, и значението на правилата в детската игра като фактор на моралното развитие. Във връзка с използването на морални дилеми за етическо обучение са представени методиката и изводите на Л. Колберг за дилемите като средство за изучаване и развитие на морала и за етическите казуси като нормативен регулатор, етически стандарт и елемент от методиката на обучение по бизнес етика, биоетика, медицинска деонтология и др.

В съгласие отново с Колберг е отбелязана и ограничената „педагогическа ефективност“ на етическите казуси като инструмент в обучението, който, макар и да стимулира развитието на моралното съждение, не може да осигурява гаранции за моралността на поведението и предвидимост на моралния избор. Въпреки тази ограниченост, доц. Маринова определя като изключително успешно използването на морални дилеми за изследване, формиране и обучение „поради това, че животът на моралния субект е безкрайна поредица от морални избори.“ (с. 93)

Без да се впускам в дебат как точно се установява тази успешност, ще отбележа само, че тя не може да се извежда като предпоставена от допускането, че животът е безкрайна поредица от морални избори, защото непредвидимостта на моралният избор, както и самите дилеми, са резултат в голяма степен от непредвидимостта на ситуациите, които ги провокират. Затова решаването на морални дилеми зависи едновременно от конкретната ситуация и жизнения опит, който винаги е повече или по-малко строго индивидуален. В този контекст успешността на моралните дилеми като инструмент за изследване и обучение би трябвало да се обяви по-скоро за условна, отколкото за изключителна. Пак в този ред на мисли не изглежда подходящо, за да утвърждаваме успешността на една **макар и с образователна цел** но инструментална употреба на моралните дилеми, да се позоваваме на З. Бауман за амбивалентността на моралните решения извън контекста, в който той говори за тази амбивалентност. Според този контекст нравствеността е нелечимо апоретична, моралните явления са по същество „не-

рационални”, нерегулярни, непредсказуеми, повечето морални решения са избор между противоречиви импулси, моралната отговорност **не може да бъде желана или манипулирана**, защото „за необходимостта от нейното съществуване *няма убедителен пример и нравствеността предхожда появата на някакъв социално организиран контекст*(к.м)”. (Вж. З. Бауман, Постмодерната етика, София, 2001, с.21-24).

Във връзка със социализацията ефект на детските игри на открито, позовавайки се на изследването им от Ж. Пиаже, доц. Маринова набляга на значението на равнопоставеността и диалога в тях като фактор на моралното развитие на децата. В контекста на това разбиране е описана проблематичността на социалното пространство, в което живеят съвременните български деца, като рисково за тяхното морално развитие поради невъзможността му да осигури постоянно и живо общуване помежду им, така че да водят социален живот като единна общност. (с.99-100) Като рискови в този аспект са посочени негативната демографска тенденция у нас, отчуждаващият ефект на повишената социална несигурност в големия град и неравенствата, произтичащи от спецификата на виртуалната среда като заместител на реалната.

Последният метод за изследване на морала, представен в тази глава, е т.нар. подход на справедливата общност (JUST COMMUNITY) на Л. Колберг. Неговото обсъждане е ситуирано в плана на педагогическата среда и възпитателните политики, в частност на българското училище като специфична културна среда, която има своите особености и потенциал за развитие. По отношение на този метод, както и на останалите, са анализирани неговите предимства като модел за приобщаване към морални принципи, по-конкретно към принципа на справедливостта, и недостатъците му, свързани със съпътстващите прилагането му рискове от подмяна на педагогическите цели с други при некоректното им формулиране и интерпретиране „в термините на необходимото-и-достатъчно-условие за развитието на моралното съждение, а и на моралното мислене на детето.”(с.107)

Третата глава на изследването е посветена на мястото и обсъжданите изследвания на морала в българската етика. Това място и значение са разгледани в контекста на глобалната тенденция към нарастваща диференциация на познанието, от която е повлияна и родната етика. Нейното развитие и специфика са описани въз основа на анализа на монографични издания, сборници и научна периодика от 1968 г. насам. В хронологически последователен порядък са проследени тенденциите, доминиращи българската етическа мисъл през различните периоди от нейното развитие и изследователските резултати от тяхното възприемане от водещите фигури в областта у

нас. Доц. Маринова различава два основни етапа в развитието на българската етика - от края на 60-те г. на миналия век до 1999 г., и след 1999 г. до наши дни.

За доминиращо развитието на етичeskото познание у нас през първия период е определено въвличането на неговите представители в идеологическата дискусия за „марксистката“ и „буржоазната“ парадигма, довела до идеята за марксистката етика като самостоятелна познавателна област и дори като частнонаучна дисциплина, в рамките на която намират място както приложната етика, изискваща комплексни изследвания, така и различни изследвания на морала, реализирани от български социолози и психолози, които могат да служат и на етиката благодарение на етичeskите си послания.

Като водеща идея за спецификата на етиката по това време е открoена идеята за нейната интердисциплинарност, а като доминиращи тенденции – роенето на приложни етики, нарастващият интерес към проблемите на професионалната етика, подеъмът на комплексното изследване и развитието на „практическа етика“ като подходящо научноизследователско поле за формиращия експеримент и за „етически практикум“, „етическа експертиза“, „етически делови игри“, „етически компетенции“, „хуманитарно консултиране“, „морален избор“ и др. Под влияние на тези тенденции според доц. Маринова се оформя вертикалната структура на приложната етика като съставена от приложни етики, професионални етики и практическа етика. (с.125)

Наблюденията на авторката върху описания от нея като втори период в развитието на българската етика (от 1999 г. насам), сочат разширяване на тематичния обхват на етичeskите изследвания в посока на аксиологически теми като темата за ценностите на съвременната българска култура, ценностната аномия по време на социалнополитическа промяна, различни кроскултурни изследвания и др. В същата връзка са описани и различни по мащаби национални и международни научни проекти, чиито изследователски модели се базират често на ЕСИ и илюстрират приложимостта на този вид изследвания както в социологията на морала, така и в собствено етичeskи изследвания на изследователите-етици от Института за философски науки при БАН.

Специално внимание в тази глава е отделено на развитието на приложната етика в България, нейният възход у нас и съвременните ѝ трансформации от 80-те г. насам, както и свързаните с тази етика модели на етичeskо образование, обучение и етичeskи практикум, в частност обучението по биоетика и бизнес етика като области, които са базисни за развитието на етичeskата култура на бъдещите професионалисти и подходящи за включване в българското образование на обсъжданите методи за изследване на морала. На тази основа е направен изводът за публичната роля на

приложната етика като скъсяваща дистанцията между наука и социална практика, нейното изучаване като необходимо, но недостатъчно условие за морално развитие и ролята на етическия дебат за овладяването на етически рискове и за поддържане на интереса към етическата проблематика. Според доц. Маринова този дебат е от съществено значение за хармонизирането на българското законодателство с обществените потребности, развитието на морално мислене и „конструирането и отстояването на новите политики, благодарение на които са възможни общественият напредък и прогресивното развитие.” (с. 175)

И в тази глава, както и в предходната, е направен опит в подкрепа на тезата за необходимостта на обсъжданите изследвания да се използва позоваване на З. Бауман. Според авторката неговите определения и наблюдения за живота на съвременните хора като „живот във фрагменти” и парцелирането на моралното пространство имат изключително значение за разглежданата тема, защото „предполагат изучаването на морала в определени (времеви, пространствени и др.) параметри, които се използват от етическия подход, но са постижими със средствата на обективното научно изследване.” (с. 154)

Отново извън контекста на използваните от Бауман фрази за „непоносимата тишина на отговорността” и „самотата на моралния субект”, се предлага тяхна интерпретация в посока на извода, че „Индивидуализирането на предмета на изследователски интерес изисква привличането на обективни научни инструменти.” (с.154) Отново само ще маркирам, че ако подобно виждане беше изводимо от идеите на Бауман, той нямаше да е социален критик на модерното общество и неговия етически универсализъм, респ. на модерната претенция за научно управление на обществото, основано на методите, които са обект на обсъждане в дисертацията. Ако Бауман говори за „самотата на моралния субект” и „непоносимата тишина на отговорността”, то е по същите, посочени по-горе причини, че според него моралните явления са „нерационални”, нерегулярни, непредсказуеми, и т.н., както и че нравствеността предхожда появата на социално организиран контекст. Следователно, Бауман е твърде далеч от идеята, че понеже моралът се индивидуализира, са необходими обективни научни инструменти за изследването му, за да се опираме на него в утвърждаването на тази необходимост.

Последната, четвърта глава, озаглавена „Морал и социална психика”, не предлага конкретно обяснение за това какво собствено авторката разбира и е възприела да означава с понятията за морал и социална психика, въз основа на които се изследва

посочената конюнкция. Вместо това са предложени като „илюстрации” за „многоликостта” на морала „произволен епизод” с неясен произход и авторство, поредица от въпроси, кратък пасаж за графита като форма на морално мислене и индикатор за търпимостта към различията, последвани от резюмирани описания на методологията и проблематиката на изследователски текстове на различни автори (О. Дробницки Васил Вичев, В. Проданов) и размишления за взаимодействието между етика и социална психология, за морала като фактор на културата и културната среда като „фактор за формирането и за телесността на опосредстващите етически инстанции” (с.187) . Замяната на обяснението с изброените „препратки” към различни феномени и автори, създава впечатлението за недостатъчна обосновааност и декларативност на предложените в главата коментари и изводи за зависимостта на морала от социалната психика, „моралната власт” на тази психика. Особено внимание в тази глава е отделено на спецификата и предназначението на моралните модели и моралните образци, както и на разликата помежду им и различните им интерпретации като социалнопсихологически категории.

Главата завършва с изложение за „Моралния субект като „отворен проект“, в рамките на което са анализирани понятията *устойчивост, морален характер, морална зрелост и хармонична личност*, използвани в различни изследователски традиции и концепции, сред които са открити отново изследванията и изводите на Пиаже и Колберг като подкрепящи тезата, че моралният субект е „отворен проект”, защото е носител на „потенциал за морална реализация“, чиято морална биография не може да бъде контролирана.(с.214). В подкрепа на този извод авторката се обръща специално към концепцията на Пиаже за двата морала, за да представи неясните граници на моралната хетерономия и автономия като два идеални модела на морална регулация, които обитават общо социално пространство и поради това са взаимно свързани. На тази база се прави изводът, че реалната морална автономия е потенциална и отново се търси „помощ” от „Постмодерната етика” на Бауман и извън нейния контекст, в подкрепа на заключението, че „готовността за морално действие“ и „вътрешно присъщото желание за свободно вземане на решения“, характерни за моралната автономия, *се допълват* от стремежа на социалността за контрол на моралната ситуация и на персоналните съдби”. (с.220-221) Пренебрегнатият в случая контекст, който прави и много фриволно предложеното от доц. Маринова перифразиране на Бауман, че реалната автономия винаги е оспорвана и обречена да бъде оспорвана, е, че Бауман коментира свободата - реалната, а не идеалната – като **привилегия** и нейната оспоримост именно като

привилегия, след като преди това е посочил – харесва ли ни или не, че ”На някои им е разрешено да вземат решенията си автономно (и могат да бъдат автономни благодарение на ресурсите, които са на разположение на вземащите решения)”, а също че: ”за да могат разполагащите с ресурси да вършат повече добро, човек трябва да им предоставя още повече ресурси (с надеждата, че ще ги използват за добро)” и т.н., докато се стигне до пасажа за свободата като привилегия. (Вж. З. Бауман, Постмодерната етика, ИК Лик, София, 2001, с.47) Така Бауман критикува модерната социална реалност като властова реалност, в която автономията на решенията зависи от разпределението на ресурсите в обществото, а не от някаква социална психика или други научно-теоретични абстракции, които от това гледище са само вторичен продукт на властовата реалност като социална реалност, казано в стила на Фуко.

В заключителната част на дисертацията се припомнят отново основанията за използването на формулировката „обективни изследвания на морала”, дисертационната теза, спецификата на използваните методи, етическите изисквания и принципи на изследванията и основните тенденции в развитието на етическите изследвания в България.

Освен критичните ми бележки за неподходящо позоваване на З. Бауман, по повод на което бих препоръчала на доц. Маринова да преосмисли основно прочита си на този автор, другата ми критична забележка към тази глава се отнася до стила на изложение. Както и на други места в текста, но в тази глава най-отчетливо проличава известна логическа непоследователност и фрагментираност на изложението заради редопологането на голям брой разнородни понятия, феномени, отношения и взаимовръзки като например, връзката между морал и култура, графитите като елемент от градския ландшафт и „форма на морално мислене”, „генетическата перспектива”(останала също неизяснена) и др., на които е отреден кратък пасаж или няколко реда, така че са по-скоро маркирани, отколкото обяснени и анализирани в контекста на дисертационната тема, т.е. като обекти на означаваното от авторката с формулировката „обективни изследвания”.

Без да оспорвам правото на всеки автор да избира стила на изложение, ще припомня само, че се очаква той да е съобразен както със субективните предпочитания, така и с предназначението на текста и спецификата на дисертационната тема и нейния предмет. Темата и предметът на изследването на доц. Маринова са далеч от ирационалистическите и особено критично настроените към модерната научност направления и концепции в етиката, които възприемат артистичния и повествователен

стил като алтернатива именно на научната рационалност. Изследвания в дисертацията предмет според описанието му в увода са компетенциите и спецификата на използваните в психологията на морала методи и подходи, тяхната етическа рамка, значение за съвременните етически изследвания и място в българската етика. Добре известно е, че категориите „метод” и „обективност” в науката се свързват винаги с идеята за строго рационалния, безпристрастен характер на научните изследвания и претенцията, че техните резултати са достоверни благодарение именно на строгия научен рационализъм. В този смисъл е рисковано и много деликатно начинание да се позоваваме на критиците му, за да подкрепяме тази претенция.

Заключение

В заключение мога да посоча като достойнства на дисертационния труд следните негови постижения:

- Събрана и добре систематизирана богата и разнообразна информация за различни понятия, концепции и методи, използвани в психологията на морала;

- очертаването на етическите рамки и ограничеността на изследванията в обсъжданата област;

- обосноваването на трансформацията на обективните методи от средство за изследване и регулация в средство за етическо обучение

- отличното познаване на историята и приложимостта на изследваните методи за различни цели, включително за нуждите на етическото познание и обучение

- формулирането на целите и задачите на моралното развитие в обективните изследвания на морала в духа на понятията необходимост и достатъчност, респ. на целите и задачите на етическото обучение в съвременната приложна етика и на педагогическите практики през призмата на основни за психологията на морала изследователски техники.

Също така високо оценявам много добрата осведоменост на доц. Маринова за водещите автори и теории в областта и детайлното, задълбочено познаване на най-новата история на българската етика, благодарение на което са открити и описани подробно на водещите тенденции в българската етическа мисъл от втората половина на миналия век насам. Към момента доц. Маринова, по мое мнение и впечатление, е единственият изследовател и познавач на родната етика, който е успял да събере и систематизира толкова много и различни библиографски данни, информация и сведения за развитието на етиката у нас в най-ново време.

Като недостатъци на изследването бих посочила на места неподходящото според мен позоваване на З. Бауман, без пояснения защо се прави извън контекста на неговите идеи, липсата на конкретни и ясни обяснения за това какво представлява социалната психика според авторката, фаворизирането на значението на тази психика за морала, което създаде у мен впечатление за редуцирането му до нейните форми и въздействия, хиперболизацията на социалната роля и значение на приложната етика като нещо, без което общественият прогрес е едва ли не невъзможен и на места недостатъчно последователното и фрагментарно изложение.

Балансът на изброените предимства и недостатъци е деликатен, защото е почти изравнен, което прави трудна за мен окончателната оценка преди провеждането на публичната защита на дисертацията, на която доц. Маринова ще може да отговори на въпросите и бележките в рецензиите и становищата и да промени този баланс в едната или другата посока. Към момента съм склонна да оценя положително изследването като цяло предвид неговата актуалност, необходимост и цел, дългият изследователски опит на авторката, сериозните ѝ познания в изследваната област и приноса ѝ като единственият към момента етик- изследовател на най-новата история на българската етика. Затова, въпреки критичните ми бележки и резервираното ми отношение към оптимизма и очакванията на доц. Маринова по отношение на приложната етика и уважавам като право и по достойнство позицията ѝ на изследовател и етик в полза на приложната етика и изследваните методи като важни и необходими за обществения прогрес. В същия план бих определила опита ѝ за отстояването на тази позиция, макар не винаги достатъчно и последователно аргументиран, като положителен от гл. т. на изследователската цел и задачи на дисертационния труд, а посочените в автореферата теоретични и научно-приложни приноси на изследването - като коректно и адекватно описани.

Това ми дава допълнителни основания на този етап от процедурата да препоръчам на уважаемото жури по защитата да присъди на доц. Маринова научната степен „Доктор на науките“ в професионално направление 2.3. Философия.

София

14.09.2019

Проф. д-р Силвия Минева